

MĚSTO MAMONU.

Moje americké dojmy.
(Pokračování.)

Z daleka město vypadá jako ohromná čelist s černými, nestejnými zuby. Chrčí oblaka dýmu k obloze, a odsupává jako žrout trpící tělnatostí. Vstoupivše do něho, máte pocit, že jste padli do útrob cihelných a železných, jež pohlcuje miliony lidí je rozžvýká, rozemílá i ztravuje. Ulice zdají se být jen nesčetnými hladovými chřtány, jimiž prochází kamsi do nedozírných hlubin černé kousky potravy, — živoucí lidské bytosti. Všude, nad vaší hlavou povoláno jsou moce zlata, náh vidíte železo, živoucí železo víjí lidstvo na vřeténko, ohlušuje votu povoláno jsou moce zlata, jím jsou oduševněno, železo navíjí lidstvo na vřeténko, ohlušuje je, vysává jeho živou krev, umrtvuje jeho mysl.

Trubky a automobily vykřikují hlasitě jako jakési ohromné kachny, elektrina rozhazuje svůj nerulý šramot a všude dusivé ovzduší ulic proniknuto a prossákló jest tisíce ohlušujícími zvuky, jako houba vodou. Rozehvívá, rozvláhuje i vrhá do našich chřpí silné, mastné výpary. Je to otrávené ovzduší. Trpí a beká utpením.

Lidé chodí po chodnících. Druh odstrkuje druh, žena se ku předu, jak síla ho pohání, již zobrazení jsou všichni. Leč jejich obličej je klidný, jejich srdce nepocítují onoho neštěstí býtí otrokem; ba věru, v jakési tragické domyšlivosti, oni ještě pokládají se za vládece oné síly. V jejich očích žhne vědomí neodvislosti, leč oni nevědí, že je to jen bídná neodvislost sekery v rukou drvoštěpových, kladiva v rukou kovářských. Tato svoboda jest jen nástrojem v rukou Žlutého Dábla, — Zlata. Vnitřní svoboda, svoboda srdce a duše, není k spatření v jejich rázných obličejích. Tato energie bez svobody jest jako tépyt nového nože, jenž ještě nemohl býtí otupen, jest jako lesk nového provazu.

Bylo to poprvé, kdy jsem spatřil takový ohromný netvor v podobě města; nikde se mi lidé nezdáli býtí tak nešťastnými, tak ven koncem ztotočenými životem, jako v New Yorku. A co více, nikde jsem jich neviděl tak tragikomicky spokojených se sebou samými, jako v této ohromné phantasmagorii kamene, železa a skla, v tomto výtvoru chorobné i promrhané obraznosti Mercuria a Plutona. A záraje na ten život, počal jsem se domýšlet, že v rukou sochy Bartholdovy blýští se nikoli pochodů svobody, nýbrž dollar.

Veliký počet pomníků v městských parcích nasvědčuje pýše, již obyvatelstvo skládá ve svých velkých mužích. Leč bylo by dobře čas od času vyčistiti prach a nečistota s obličejů oněch hrdinů, jejich srdce a zraky hořely tak žhavé láskou pro jejich lid. Ony sochy, pokryté závojem špíny bezděky nutí nás málo si ceniti vděčnosti, kterou Američané pocítují k těm, již žili a měli pro dobro vlasti. A ony ztrácejí se v síti rozložitých budov. Veliké mužové zdají se býtí tprasliky před stěnami desítipatrových staven. Mamutí jučaní Morganovo a Rockefellerovo vyhlazují z paměti význam stvořitelů svobody, — Lincoln a Washington. Grantova tomba jest jediný pomník, na nějž New York může býtí hrdým, a to ještě jen proto, že nebyl umístěn ve špinavém srdci města.

"Toto jest nová knihovna, co tu budují," kdosi poznamenal v hovoru se mnou, ukazuje na nedokončenou stavbu obklopenou parkem. "Bude stát dva miliony

dollarů! Délka polic bude stopadesát mil!"

Až do toho času myslil jsem, že cena knihovny nespočívá v samotné budově, leč v knihách, právě tak, jako cena člověka jest v jeho duši, nikoli v obleku. Ba ani nepocítím jsem nikdy závratí nad délkou polic, dávaje přednost jakosti knih před jich množstvím. Jakostí myslím (toto poznamenávám pro dobro Američanů,) nikoli cenu vazby ani trvanlivost papíru, nýbrž cenu myšlenek, krásu řeči, sílu obraznosti a tak dále.

Jiný gentleman pravil mi, obračaje mou pozornost ke kterémusi obrazu: "Tohle má cenu pět set dollarů!"

Bylo mi často naslouchati takovým chatrným a povrehným oceněním toho nebo onoho předmětu, jehož cena určena býtí nemůže v dollarech. Výtvoři umění jsou ke koupí právě tak jako chleba, leč jejich cena jest vždy vyšší, než obnos, jenž byl za ně vyplacen v penězích. Potkávám tu pramálo lidí, kteří by měli jasné ponětí o vnitřní ceně umění, o jeho náboženském významu, o síle jeho vlivu na život i o jeho potřebnosti pro lidstvo.

Žítí znamená žítí krásně, statečně a s celou silou duševní. Žítí znamená obejmouti myslí veškeren vesmír, smísiti myšlenky s všemi tajnostmi bytí, a činiti vše, aby život kolem nás byl krásnější, pestřejší, volnějším a čilejším.

Co zdá se mi býtí nade vše pohřešovaným v Americe, je touha po kráse, žizeň oněch rozkoší, jež ona jediná může poskytnouti duši a srdci. Naše země jest srdcem všehomíra, naše umění je srdcem země. Čím silněji tuče, tím krásnější je život. V Americe srdce tuče slaboune.

Byl jsem současně překvapen i rozbolestněn, dovidaje se, že v Americe divadla jsou v rukou trustů, a že členové trustu, jsouce majitelé, stali se též diktatory ve věcech dramatu. To nad veškerou pochybnost vysvětluje okolnost, že země, jež má výtečné romanopisce, dosud nevydala vynikajícího dramatika.

Zvrátiti umění na výdělkářství je za každých okolností vážným přestupkem, avšak v tomto přípovědž to znásilňuje autora a padě je to skutečným zločinem, zneužívá umění. Stará-li se zákon o potrestání těch, kteří falšují potraviny, měl by nakládati nemilosrdně s oněmi, kteří falšují duševní potravu lidí.

Divadlo je nazýváno školou lidstva; učí nás čísti a myslit. Má svůj vznik v témž zřídle, kde kostel, leč sloužilo lidu vždy upřímněji a oddaněji, než kostel. Zatím však co vlády mohly využití kostelů k svým zájmům, nedokázaly nikdy ztotořit divadla. "Potopený zvon" Hauptmannův jest liturgií krásy a umění, právě jakou jí jsou mnohé z her Ibsenových, Shakespeareových a Aischylových. Využitkování divadla kapitálem nemělo by býtí dovoleno lidem, jemuž jde o vývoj duchovní síly země.

Myslí tedy snad Američané, že jsou dosti vzděláni? Myslí-li tak, ocitají se pralehoucko v bludech. V Rusku lze takové jednání pozorovati mezi studenty páté třídy gymnasiální, kteří, naučivše se kouřiti tabák a přečteše dvě, tři knihy, představují si, že jsou Spinozy.

Dvanáctipatrová budova a deset liber vážení nedělní noviny jsou bez odporu něco velikého. Přes to vše jsou však přece jen prázdnotou velikosti, přece ohromný počet lidí v budově a nesčíslné sloupce oznamek v novinách. Bez idejí není kultury.

Prvním dokladem nedostatku kultury v Američanech jest zájem, s jakým se podílí na po-

vidkách a divadlech krutosti. Ve vzdělaném člověku, v humanistovi krev budí odpor. Poprava a jiné ohavnosti toho druhu vynucují jeho necht. V Americe takové věci vyvolávají jen pozornost. Časopisy jsou naplněny do podrobnosti zabíhajícími popisy vražd a hrůz všeho druhu. Tón popisu je chladný, — tvrdý tón pozorného pozorovatele. Jest zřejmo, že jedinou snahou jest polechtati unavené nervy čtenářovy ostrými, štíplavými detaily zločinu, a nikdy ani pokus není učiněn vysvětliti sociální podklad fakt.

Zdá se, jakoby nikomu ani na mysli nepřipadlo, že národ je rodinou. A že, jsou-li někteří z členů kriminálniky, označuje to jen systém výchovy oné rodiny za pochybený. Krutost jest chorobou; zájem na ní je také nezdravým úkazem. Čím více ten zájem se vyvíjí, tím více bude se vyvíjeti zločin.

Nebudu se šířiti o otázce jednání bílých vůči černým. Leč jest velmi zajímavým pro americkou psychologii, že Booker T. Washington káže takto své race:

"Je nutno, abyste byli na venek tak bohatí a čisti, jako bílí; jen pak oni vás uznají za sobě rovné." To bez odporu jest podkladem jeho nauk pro jeho lid.

Míti dollar v kapse, obléci frak, čistit si zuby každý den a užívat mýdla, — to vše není ještě zcela dostatečným k vytvoření kultivovaného člověka. Je třeba též idejí. Ohled na souseda jest nutný, bez rozdílu, jaké barvy jest jeho pleť; a je třeba celé řady takových titěrností, bez nichž rozdíl mezi lidskou bytostí ve fraku a živočichem ve vlně je těžko znatelný. Leč v Americe se přemýšlí jen o tom, jak udělat peníze. Ubohá země, kde lidé jsou zaměstnání jen myšlenkami na zbohnutí.

Pokud mne se týče, jsem vždy dalek toho, býtí oslepen peněžítým obnosem, jenž jest kohosi majetkem; leč jeho nedostatek etí, lásky pro vlast a účasti na jejím prospěchu vždy plní mne smutkem. Člověk dojíjí svou zemi jako krávu nebo tučnici na ní jako cizopásník, jest pramizerným druhem inspirace. Jak soucítí si zaslouží ta Amerika, o níž se říká, že má plnou svobodu politikou, a jež tak dokonale má zapotřebí svobody ducha! Když vidíte ten hluboký zájem a to mrdloslužebnictví, jimiž sledování jsou zdejší millionáři, bezděky počíná to podežírati demokracii země. Demokracie, — a tolik králů! Demokracie, — a "Vysoká Společnost." Vše toto jest podivno a nepochopitelné.

Všechny ty nespočetné trusty a syndikáty, vyvíjející se s rychlostí a energií možnou jen v Americe, konec koneč vyvolají k životu svého nepřítele, revolující socialism, jenž oplátkou vyvíjet se bude právě tak rychle a energeticky. Ale pokud pochod pohlcování individuální kapitálem a organizování mass bude v činnosti, kapitalism zničí mnoho žaludků a hlav, mnoho srdcí a mozků.

Mluví o národním duchu, nemohu se vyhnout poznámce o morální národa. Leč o tomto předmětu nemám ničeho zajímavého co bych řekl. Ta strana života byla ostatně pro mne vždy jen poseurstvím. Nemohu jí chápati; a když slyším lidi vážně o ní rozkvat, nemohu si pomoci, i usmívám se. Při nejlepším, moralista je mi člověkem, na něhož pošilhávám z koutka svých očí, a jemuž, vezma si jej stranou, počepávám do ucha:

"Oh, ty šibale! Neříkám to proto, že bys bych skeptikem, ale že znám svět, že znám jej k svému zármutku."

Pokračování.

ŘADA MRAVNÝCH NAUČENÍ.

Milovati budeš národ svůj ze vsí síly své a nebudeš míti vyššího statku na zemi nad jeho slávu a prospěch.

Svaté jméno národa svého nebudeš zneužívat k účelům jemu škodným, ani záměrně sobeckým.

Denním pracím a zábávám svým tolik času ubereš, co bys se mohl starati o dobré a poctivé národu svého a co bys mohl bráti účastenství v něm.

V uctivosti budeš míti muže, kteří pro národ tvůj a v duchu jeho pracují.

Nebudeš spoluobčanů svých ztenčovati ve právech jejich.

Zřejmě před světem jednati budeš podle svědomí svého, třebaš bys věděl, že jednání své jiným nelibost způsobí.

Nebudeš zadávati duši svou jiným za dary a dobrá slova, ale vždycky samostatně jednati budeš.

Nebudeš se protivovati rozumně většině v národu, aniž jednotlivým míněním svým dobrý rád rušiti budeš, ale vyčkáš času; dobrého zajisté nie zmařeno nebude.

Zákonu vždy zachovávatí budeš, aniž je scestně vykládati máš k libosti své.

Přísným budeš k příteli svému, neboť věz, že přítel ve všem povolný hubí duši druhu svého.

Nebudeš sobě zakládati na malichernostech, neboť věz, že kdo s malichernostmi zachází, sám malicherným se stane.

Rozumně hrdým budeš, nebo kdo si nevází sebe, nebude vážen od jiných.

Skromným budeš a bez hluku činiti budeš dobré: svět tě nalezne.

Karel Havlíček Borovský.

NA HAVLÍČKŮV POMNÍK V CHICAGU.

Příspěvky po druhé výzvě scházejí se pomaleji, než po první, tak že zdá se pochybným, dosáhne-li sbírka obnosu \$75.

Z Imperial, Cal., poslali po 50 centech John Kubovec a V. T. Kučera. Po 26 centech R. Tauchenová z Omahy a Jos. Matějka ze South Omahy. Frank Pařízek z Lidgerwood přispěl \$2, — hned po první výzvě, leč jeho dopis, jda prostřednictvím redakce, opozdil se.

Kdosi z Omahy, jenž nepřeje si býtí jmenován a podepsal se jen počátečními písmeny svého jména, posílaje \$1, píše: "Tepte, nás, tepte, — já sám jsem měl upřímný úmysl po Vašem prvním svolání — spíše prosbě — Vám malý obnos zaslati, ale týden ušel za týdnem, já odkládal, máje ostatně vždy ze své malé týdenní mzdy nějaké mimořádné vydání, a tím stalo se, že přicházím jako zahanbený, — trochu pozdě snad, ale doufám, že přijmete ode mne tento malý dar na účel tak vznešený, ale od mnohých neuznávaný. Pomohi bych z radosti více, ale jsem teprve dva roky v této zemi, a tak mi nemožno více poslat. Ještě jednu prosbu bych měl, abyste neuveřejnil mé jméno. Stačí, že jsem čtenář Pokroku."

Pan V. Hovorka z Timnath, Colo., píše: "Přijmete tento malý, ale z upřímného srdce dávaný dárek na postavení pomníku našeho bojovníka K. H. B., jehož péro zasazovalo větší rány nepříteli našeho národa, než palčát Jana Žižky. Jsem chudým člověkem a otcem dítěte, — ale přítelem dobré věci, a tak si myslím, dám-li ve prospěch dobré věci těch 25 centů, že proto už chudším nebudu. Kéž by tak myslil každý!"

Pan Václ. Jambor ze St. Paul,

Nebraska, píše: "Chápu se péra, abych vám napsal, že i dvanácté srdce se otevřelo a zarazilo nad Vaši glossou "Jedenáctou". Jsem ještě mladý i čekal jsem tedy, až jak ti staří národovci se dají vidět, ale když jsem se dočetl poslední řádky Vaší triadvacáté glossy, přece jenom mne bodlo u srdce, neboť nenadál jsem se, že by tato sbírka mohla selhat. A tak Vám tedy posílám \$3 a přeju nejlepšího úspěchu při druhém vyzvání."

Milá přítelkyně, sl. M. R. Klímová ze "Ženských Listů", poslala tyto řádky: "Před chvílí jsem přečetla Vaši 23. glossu a byla jsem zklamána s Vámi, že sbírka na Havlíčkův pomník je tak nepatrná. Když ani Vaše ohnivá a vřelá slova nedovedla vytrhnout čtenáře z jejich úžasné netečnosti, kdo má přijít a burovať je k obětavosti! Někdo by rád přispěl, ale nemůže pro hmotný nedostatek, jiný by mohl, ale zbraňuje mu v tom opět nedostatek vůle k činu. A takových, věřte, je více. Příkladám příspěvek \$1, ač jsem před časem přispěla již na sbírku v Chicagu, ale řídim se slovy: Čím více, tím lépe..."

"Že aspoň polovina čtenářů P. Z. přispěje malou hřívnou na tak krásný účel," doufá pí. Tauchenová v Omaze, a "že čtyřadvacátá glossa bude trochu veselejší." Máme 59 dollarů a 53 centů, paní Tauchenová. Odběratel P. Z. je několik tisíc. Jak to zařídít, aby aspoň třicátá glossa byla "trochu veselejší"? J. H.

TYLOVA SMRT.

Ze vzpomínek F. F. Šamberka.

Josef Kajetán Tyl zemřel...

Byla asi hodina spoleadne, když Polák přinesl tu zvěst do hostince, kam herec chodil.

Čížek přišel všecek uplakán s malým chlapčkem Tylovým, Otakarem, asi sedmiletým a nejstarším a zval mne, abych šel k Tylovým.

Bylo to smutné divadlo.

Tyl na loži mrtev, u lože lkala Rajska v čele skupiny hereců, kolem pelesti nastaveno šestero malých dětí Tylových. Paní Tylová-Skalná snažila se zatlačit svému manželovi oči a plače, nařkala, že Tyl zavřel oči nečee, že tak bolně se dívá na děti a že snad ani není mrtev.

Já jsem po tu dobu neviděl žádné mrtvolky až onu pana Tyla.

Do smrti nevymizí mně z paměti. To ale nebyl více ten milý, líbezný a markantně vážný Tyl. Smrt zničila na jeho tváři vše utěšené a zanechala jen rýhy strasti a bolesti. Rysy byly ostré, pleť žlutě sinavá, skoro popelavá, vlasy silně přisedivělé, delší, nežli jindy bývaly; ale ty oči, strašlivé ty oči, otevřené, skleněné, ploché, jakoby na špičku ostrého nosu se dívaly a přec byly plny žalu, plny strachu a smrtelné hrůzy.

Na to popisuje Šamberk, jak Čížek zkoušel peřím, je-li Tyl skutečně bezduch, jak Svoboda-Ploutvička dal nebožtíku na oči dva zvonečky, aby se mu zavřely klapky.

De Turnovského a choti přítelžilo se Tylovi v noci na čtvrtek dne 10. července a probudiv se v pátek ráno dne 11. července, pravil Tyl: "Kolik je hodin?", dali v odvěč, že 8, načež Tyl: "To mám ještě čas." Na to Rajska i Čížek přečetli mu listy došlé z pošty.

Dríve zmíněný sudí Pieck s málem rádků poslal 25 zl. a slibil, že bude měsíčně po pětce posílati. Tyl vyslovil povděk, ale vyřkl, jemu že je každá podpora marná.

Tyl stonal v Píani 12 dnů.